

KÖZÉP-ÁZSIAI MŰVÉSZET

Bérczi Szaniszló, 2003

KÖZÉP-ÁZSIAI MŰVÉSZET KIFESTŐ Bérczi Szaniszló, Budapest, 2003

Közép-Ázsia vidéke főleg azok számára ismerős, akik a néprajz és a régészet iránt érdeklődnek. Történelmét az elmúlt században nagy lépésekkel tette megismerhetőbbé az orosz régészet. Romvárosokat ástak ki és tártak föl az ősi Khorezmben, Szogdiában, Baktriában. Ha a térképre tekintünk a szűkebb értelemben vett Közép-Ázsia területét kibővíthetjük annak peremvidékeivel, keleten a Keleti-Turkesztánnal és a tőle északra fekvő hegyvidékkel, az Altáj-hegységgel. Déli irányban azok a Közép-ázsiai területek esnek a figyelem fénykörébe, amelyeken Stein Aurél is ásatásokat végzett, a mai Afganisztán és Irán vidékén, ahol egykor a fehér hunoknak, a heftalitáknak és a kusánoknak a birodalma terült el. Az Iránnal szomszédos déli területek után nyugat felé a Káspi-Tenger vidéke és a Kaukázus előtere következik, s a kör bezárul az Urál-hegység déli területeivel és a tőle keletre fekvő Nyugat-szibériai vidékekkel. Ezekről a Dél-szibériai területekről származnak Nagy Péter cár gyűjteményének ötvösremekci.

Mi, a honfoglaló magyaroknak és a Kárpát-medencébe települt korábbi sztyepei és más népeknek a leszármazottai, tudjuk, hogy sok szál köt össze bennünket Közép-Ázsiával. Ezeket a szálakat még évszázadokig fogja bontogatni a régészet, hiszen hatalmas területet fog át az eurázsiai sztyeppén történt népvándorlás kapcsolatainak rendszere. Ha Közép-Ázsiához köthető birodalom valaha is kialakult, akkor annak súlypontja inkább keletebbre, vagy inkább nyugatabbra feküdt térségünkötől. Keletebbre terült el a korai Hun Birodalom, melyet Mao Tun nagykirály uralkodásától számíthatunk. Az Ordosz-vidéki korai hun művészet alkotásai jól ismertek a Kínai nagy faltól, - amit a kínai császárok elsősorban a hunok betörései ellen építtettek, - a Kárpátok vonulatáig. Az állatstílus művészete mellett (melyet inkább a szkítákhoz kapcsolva ismerünk) a hun művészetnek a nagy méretű főző üstök az egész eurázsiai sztyeppén megtalálható jellegzetes alkotásai. Ezek föltárt anyagát, irodalmát Érdy Miklós gyűjtötte össze. Érdekes az a fölismerés, hogy míg a sztyepei népei többségükben sütötték, addig a hunok, a közép-ázsiaiak és a magyarok vízben főzték a húst. Ennek máig ható hagyománya a jellegzetes gulyás étel, melyben hús, zöldségféle, fűszer és víz együtt fő meg.

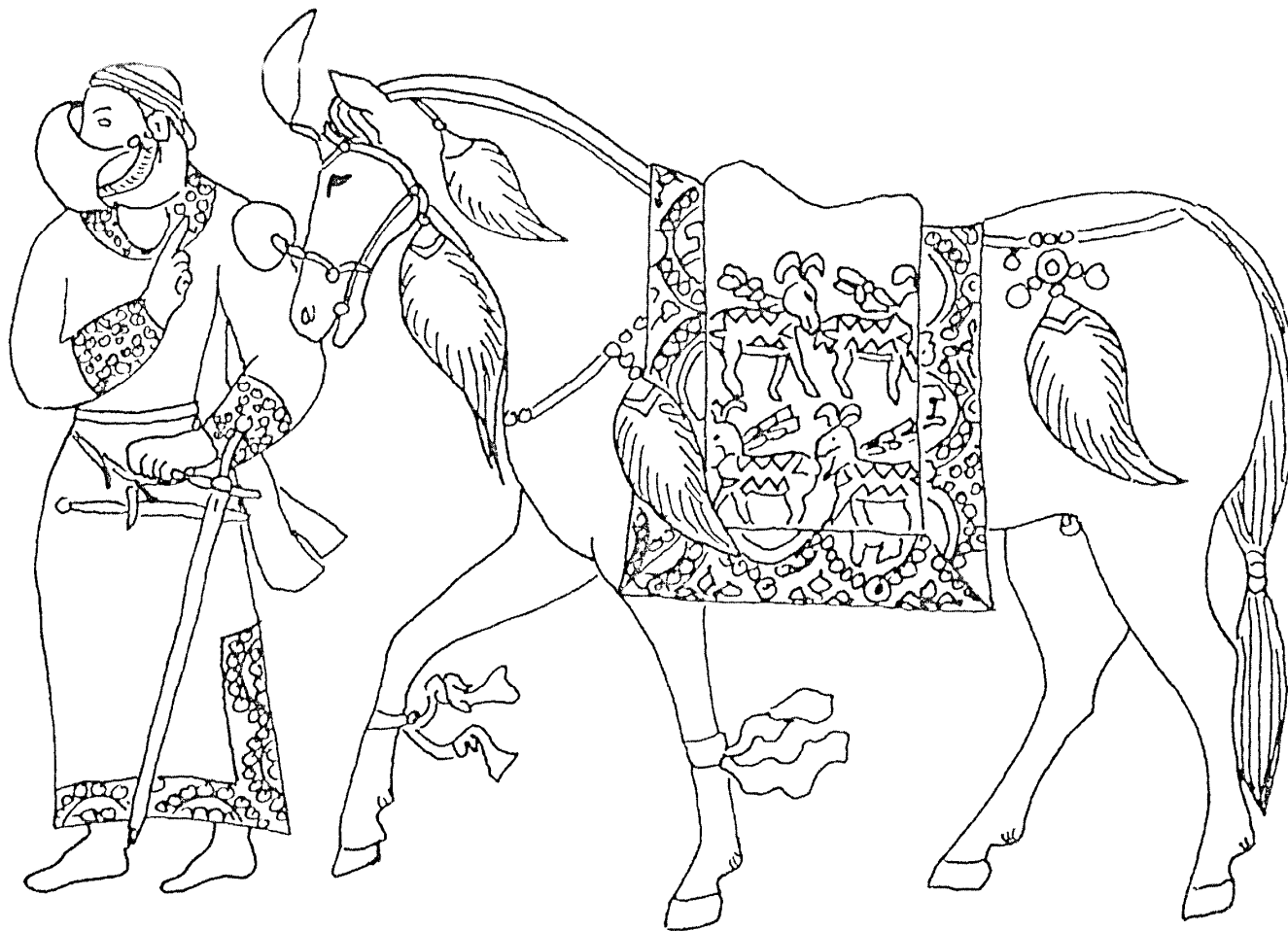
A híres szibériai aranyak közé tartoztak azok a tükörszimmetrikusan megismételt övcsatok, amiket Nagy Péter orosz cár Szentpétervárra hozatott. Legnagyobb gazdagságban ezek az állatstílussal díszített bronz csatok a Sárga folyó nagy kanyarjában elterülő Ordosz-vidéken fordulnak elő, ahol a hunok ősi földje terül el. A hunok több nevezetes államalakulat szervezői voltak. A Keleti Hun Birodalom után a Közép-ázsiai Kushán Birodalom és az Európai Hun Birodalom volt a történelem három legismertebb hun állama, de jól ismert a kaukázusi hunok országa is. A sztyepei későbbi nagy birodalmai közül a türköké és a mongoloké ismert leginkább. Valamilyen formában azonban ezek mind a szkíták nagy eurázsiai sztyepei műveltségkörére terjedtek ki.

Kétségtelen, hogy eurázsiai léptékekkel mérve az utolsó nagy sztyepei-birodalom az Orosz Birodalom volt, s az ma is. Ennek az előnye az eurázsiai műveltségek számára az, hogy egységes keretek között, egységes nézőponttal tárják föl a sztyepei műveltségét. Valószínű, hogy ma a legjobb sztyepei-történelmet a Nagy Szovjet Enciklopédia adja, mert ez a birodalom tudta egységes képbe rendezni a fennhatósága alá került területek eseményeit. A Fekete-Tenger északi vidékén és az Altáj-hegységben folyó orosz ásatások tárták föl azt, hogy egykor az egész sztyepevidék díszítőművészetét az állatstílus gondolatvilága és kifejezőmódja jellemezte. Rugyenkónak, a pétervári egyetem régészprofesszorának a paziriki ásatásai a legismertebbek. A későbbi délkeleti ásatások azt is föltárták, hogy részben az iráni fennsíkon át, részben magából Közép-Ázsiából, részben a Kaukázuson át áramlottak ki a végeláthatatlan eurázsiai sztyepevidékre azok a telepések, akik ezt a műveltséget magukkal vitték és elterjesztették. Így vált érthetővé a sok közös vonás a leletek között, legyenek azok a délorosz sztyeppén, az Altáj-hegységben, vagy Ordoszbán. A sztyeppén elterjedt kisplasztikai művészet jelenetei legkorábban Mezopotámiából kerültek elő, mint például azok az ötvösmunkák, leginkább edények, pecséthengerek, amelyeken a régi életfa és állatküzdő jelenetei láthatók.

A Kárpátoktól az Altáj hegységig terjedő sztyepevidék nomád államainak keretei között éltek a honfoglaló magyarok is, ezért a múlt és a régi kapcsolatok sok közös műveltségi elemet őriznek a magyar és a Közép-ázsiai népek kultúrájában. A Közép-ázsiai művészet is gazdag tárháza a műveltségek rétegződésének. A magyar régészet kiválóságai, Fettich Nándor, László Gyula és sokan mások föltárták a honfoglaló magyarok sztyepei műveltségi kapcsolatait, Bakay Kornél pedig összegyűjtötte azt is, hogy milyen Közép-ázsiai kapcsolatai lehetnek műveltségünknek. Például egyik fontos emlékünknak, a Szent László-legendának a jelenetei már a Nagy Péter cár Ermitázsban őrzött hun kori övvertein fölismerhetők (Nagy Géza), de megtaláljuk azokat a iráni művészetben is. Közép-Ázsiából indult, s Iránban élt az a Zarathusztra, aki a világ folyamatainak értelmezésében a jó és a rossz harcát, a világosság és a sötétség küzdelmét állította a középpontba és a korábbi sokistenhit helyett az egy Isten hitét tanította.

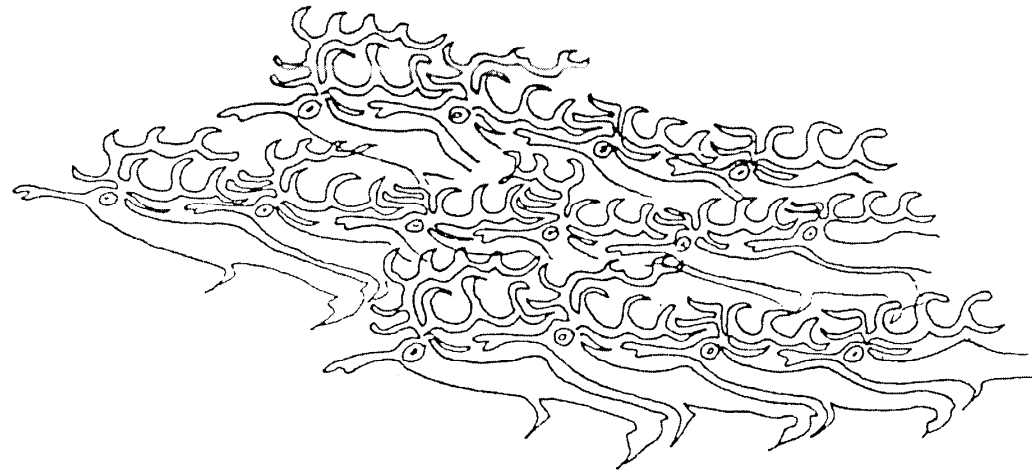
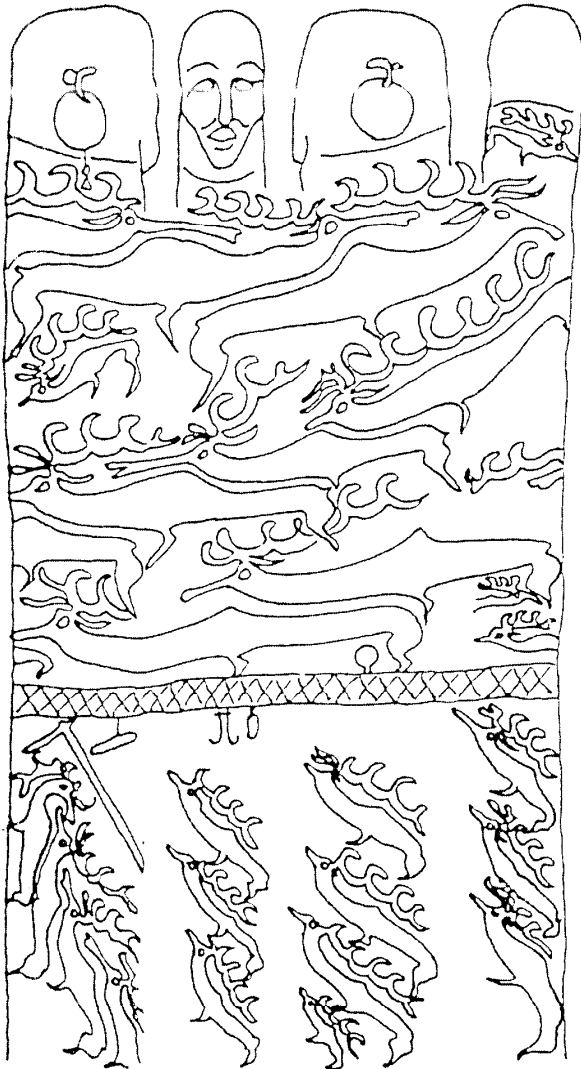
Közép-Ázsia fontos államai csodálatos városi kultúrát is kiépítettek. Az egykori Khorezm és Szogdia szép freskóművészetet hagyott ránk, ami azonban a középkor elején, a 700-as években bekövetkezett arab hódítások nyomán elpusztult. A Közép-ázsiai művészeti alkotásokból ízléstől adó válogatás bemutatja a legismertebb föltárt pendzsikenti, afrásziábi, varakshai freskókat s a Közép-ázsiai szobrászatnak, épületplasztikának az alkotásait Halcsajánból.

Reméljük, hogy az eurázsiai művészeteket bemutató sorozatban eddig már megjelent kifestőkhöz hasonlóan a Közép-ázsiai művészet című kifestő is sok örömet szerez majd a rajzolni és festeni szerető felnőtteknek és gyerekeknek.

KÖZÉP-ÁZSIAI MŰVÉSZLET

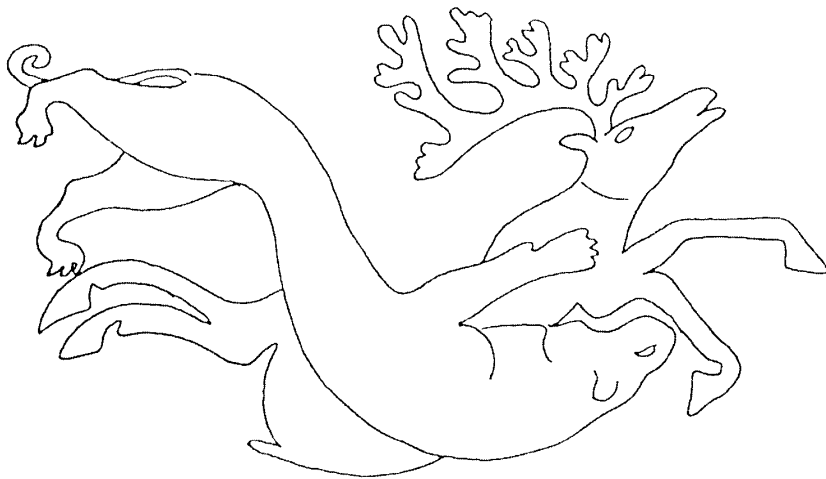
Bérczi Szaniszló, 2003

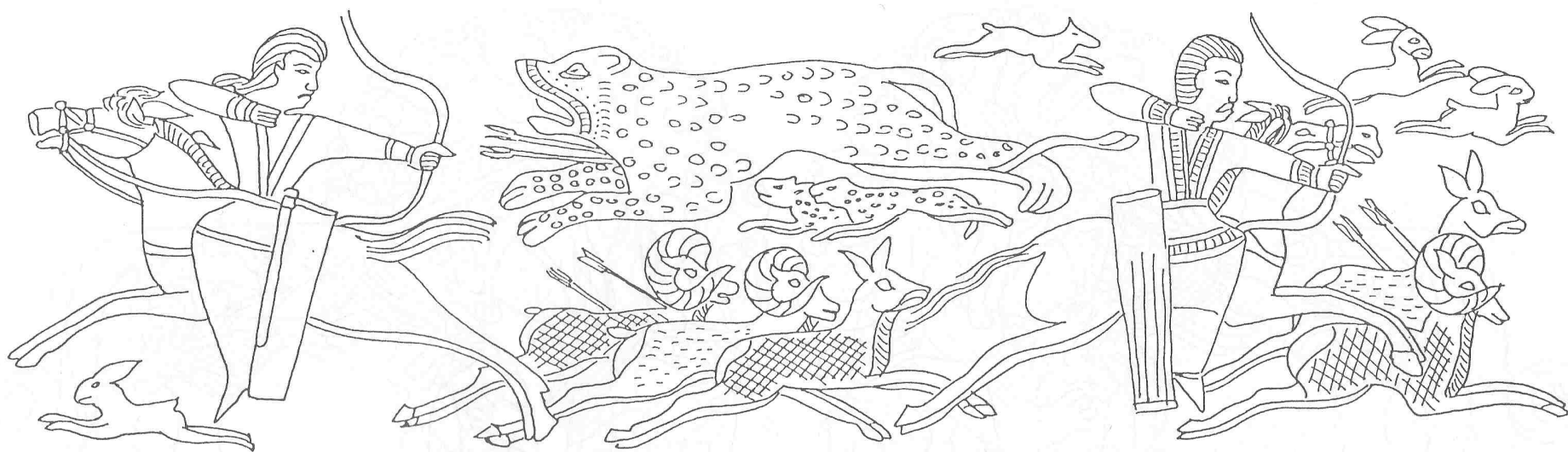
Közép-Ázsia vidéke ősi műveltségek forráshelye. Bár a szűkebb értelemben vett Közép-Ázsia a Kaspi-tengertől az Aral-tón és a Balhas-tón át az Altáj-hegységig nyúló sztyeppe öve, vagyis Nyugat- és Kelet-Turkesztán vidéke, mégis e területnek a műveltségi kapcsolatai messzire terjednek. Legátfogóbb műveltségi horizontot ezen a hatalmas területen a szkíta állatstílusú díszítőművészet ad. A Kárpátok medencéjétől a kínai Ordosz-vidékig és Koreáig nyúlik ez az idő- és műveltség-horizont, ami főleg azok számára ismerős, akik a néprajz és a régészet iránt érdeklődnek. A szibériai sziklákon található szarvasábrázolásokkal kezdjük meg ismerkedésünket Közép-Ázsia művészetével.

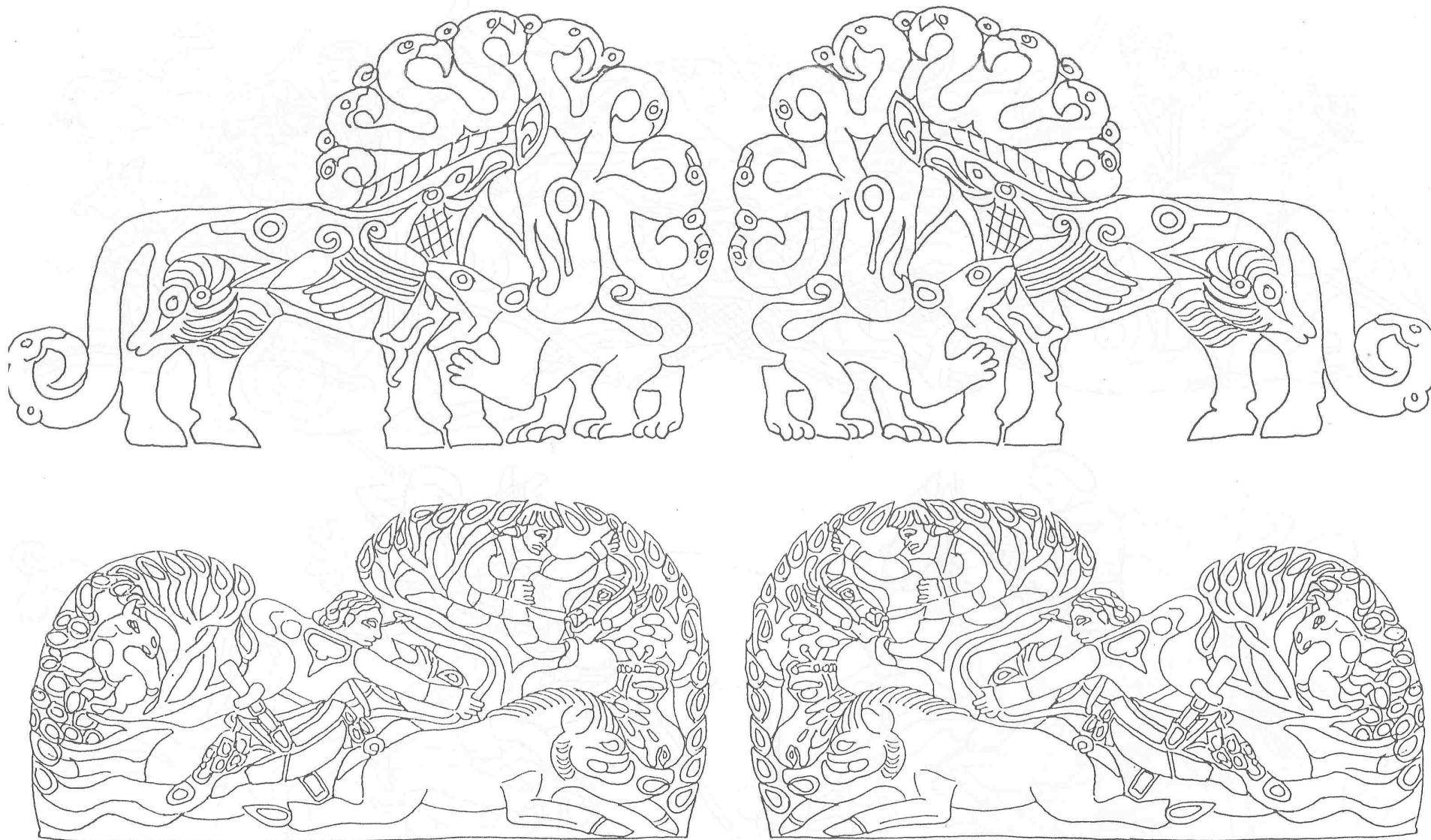
A szkíta állatstílust képviselő népek magukat sokszor a szarvasok népének is nevezik. Művészetükben a szibériai sziklarajzok a legkorábbi szarvasábrázolások. Okladnyikov és Martinov Szibériai sziklarajzok és Erdélyi István Ázsiai lovas nomádok c. könyvében is sok szép szarvasos sztelét találunk. Ezek a szarvasok a mi zöldhalompusztai és tápiószentmártoni szkíta szarvasunk távoli párjai. A szarvasábrázolás később az állatküzdelmi jelenetekkel gazdagodik. Az állatküzdelmi jelenetek legkorábbi forráshelye Mezopotámia. Szkíta és hun halomsírokból is sok szép szarvas és állatküzdelem ábrázolása került elő és ötvösmunkákon mind a mai napig kedves téma ez a sztyeppeművészetben.

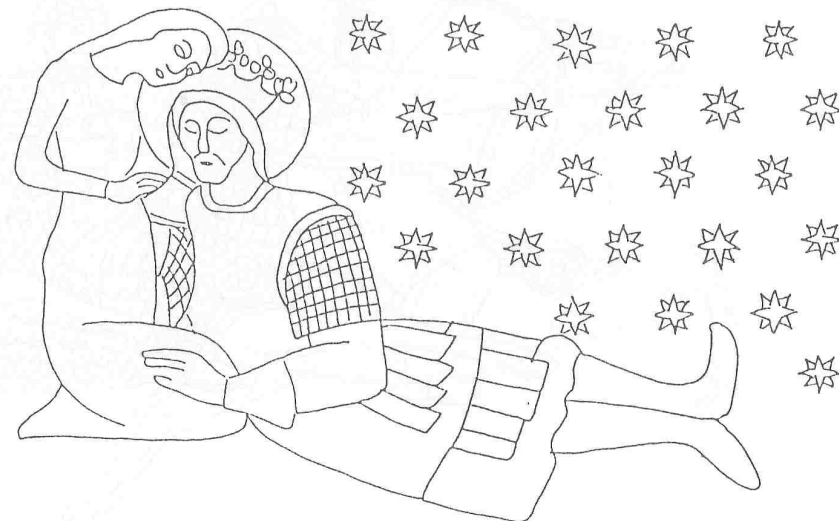
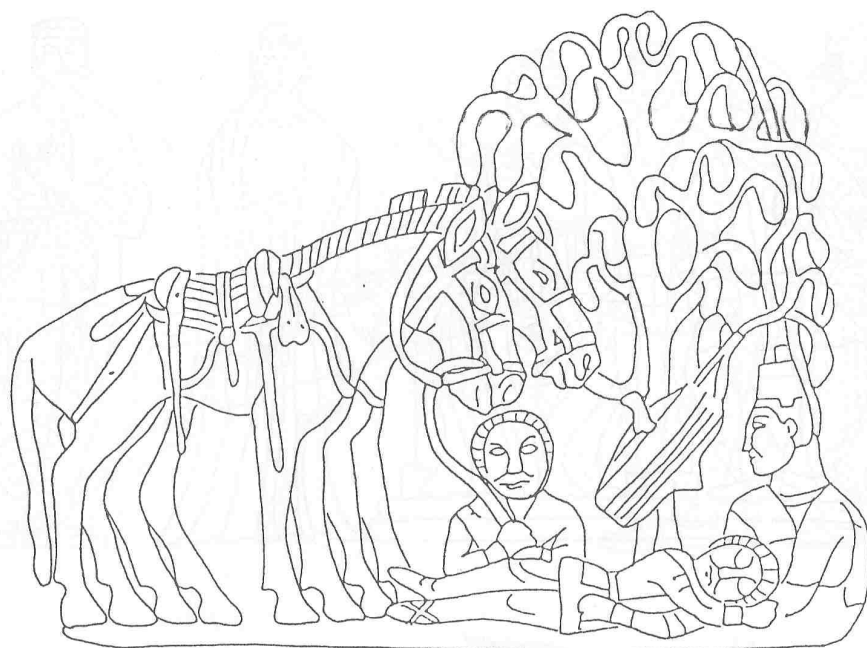
A Fekete-Tenger északi vidékén és az Altáj-hegységben folyó ásatások tárták föl azt, hogy egykor az egész sztyeppevidék díszítőművészetét az állatstílus gondolatvilága és kifejezőmódja jellemezte. Rugyenkónak, a pétervári egyetem régészprofesszorának a paziriki ásatásai a legismertebbek. A későbbi délebbi ásatások azt is föltárták, hogy részben az iráni fennsíkon át, részben magából Közép-Ázsiából, részben a Kaukázuson át áramlottak ki a végláthatatlan eurázsiai sztyeppevidékre azok a telepések, akik ezt a műveltséget magukkal vitték és elterjesztették. Így vált érthetővé a sok közös vonás a leletek között, legyenek azok a dél orosz sztyeppén, az Altáj-hegységben, vagy Ordosban.

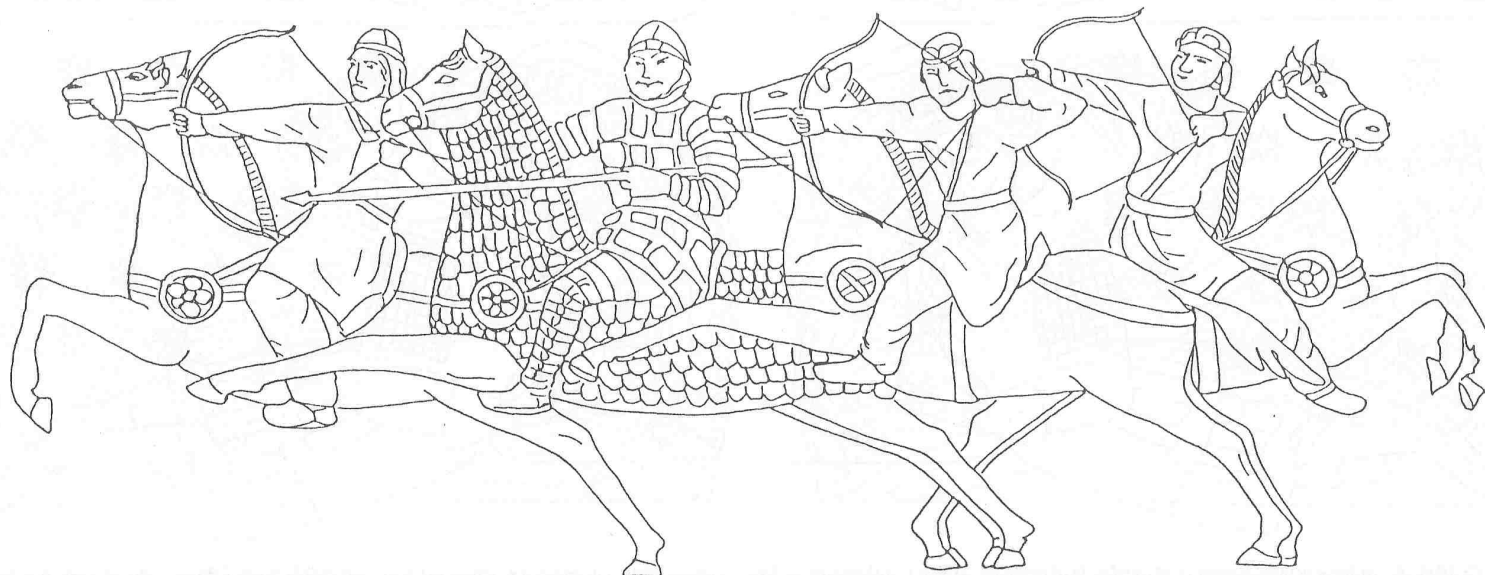
A híres paziriki temetkezésekből itt olyan nyeregtakaró díszítéseket mutatunk be, ahol a szarvast szárnyas griff vagy nagymacska féle ragadozó támadja. Az állatküzdelmi jelenetek mellett később megjelennek a vadászjelenetek. A felső rajzon egy Takht-i Sanginből (Tadzsikisztán) származó csontkarc vadászat-ábrázolása szerepel, alul egy oroszlánal harcol két szkíta egy szolohai kurgánból származó ezüstcsészén. A lovasok felszerelésén megfigyelhetjük, hogy a szkíták még szőrén ülnek meg a lovat. A később föltalált zabla, nyereg és kengyel tette a lovasok harcászati csúcstechnológiá hordozójává.

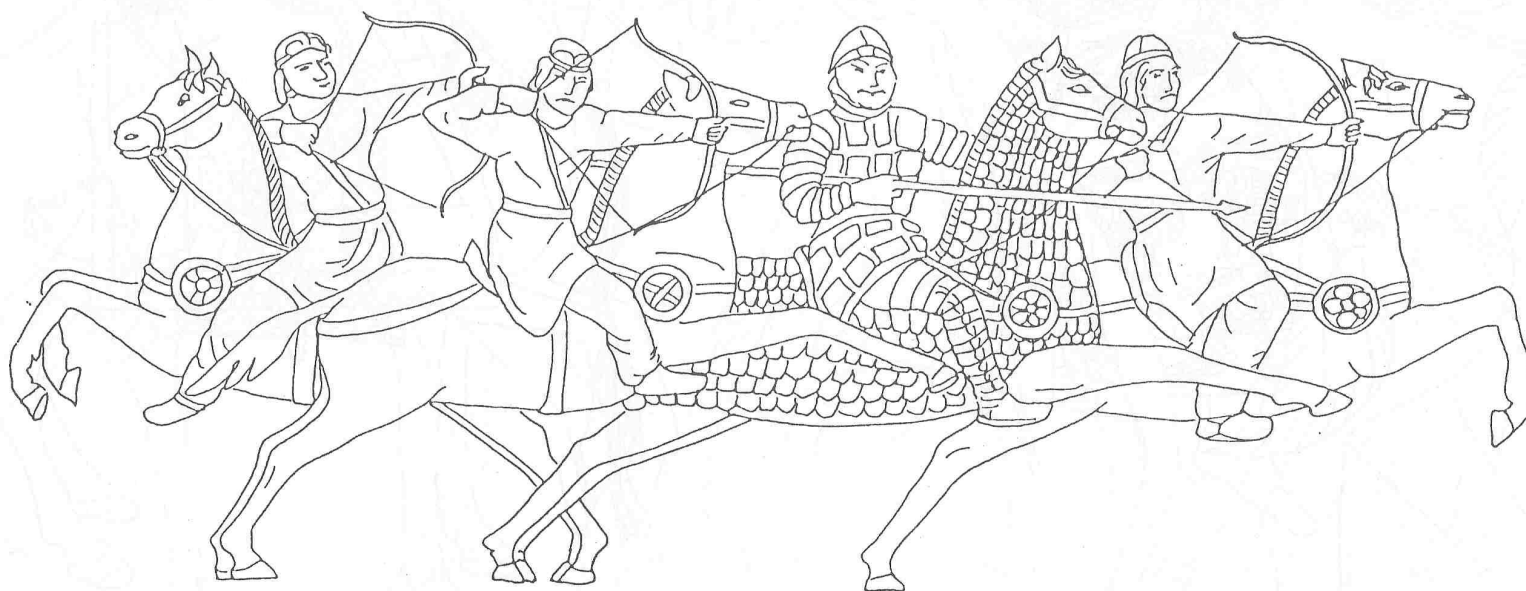
A 18. század elején Nagy Péter orosz cár Szentpétervárra hozta a szibériában addig megtalált, máig ismeretlen lelőhelyű arany régiségeket. Közöttük voltak azok az aranylemezek, melyek tükörszimmetrikusan megismételt övesatok lehettek. Az aranylemezekon állatküzdelmi és vadászati jeleneteket ábrázoltak. A rajtuk látható állatstílus jellegzetes része az eurázsiai sztyeppeművészetnek, de a képi megfogalmazás rokon az Ordosz-vidéken előforduló bronz csatoknak, az ordoszi bronzoknak a díszítésével. A Sárga folyó nagy kanyarjában elterülő Ordosz-vidék a hunok ősi földje. Ha leegyszerűsítjük a történelmi képet, akkor azt mondhatjuk, hogy a mai kínai állam ősenek a megszervezői és a hunok közös eredetűek. A hunok, nyugat felé tartó népvándorlásaik idején, időben egymást követően, több nevezetes államalakulatot szerveztek.

A Keleti Hun Birodalom után a Közép-ázsiai Kushán Birodalom és az Európai Hun Birodalom volt a történelem három legismertebb hun állama, de ismert a kaukázusi hunok országa is. Az Ordosz-vidéki korai hun művészet alkotásai a Kínai nagy faltól, - amit a kínai császárok elsősorban a hunok betörései ellen építettek, - a Kárpátok vonulatáig végig megtalálhatók. Az állatstílusú lószerszám és ruházati felszerelés, bútorok és használati tárgyak mellett (melyet inkább a szkítákhoz kapcsolva ismerünk) a hun művészetnek a nagy méretű bronzüstök az eurázsiai sztyeppén megtalálható jellegzetes alkotásai. Érdekes az a fölismerés, hogy míg a sztyeppé népei többségükben süttették, addig a hunok, a közép-ázsiaiak és a magyarok vízben főzték a húst. Ennek máig ható hagyománya a jellegzetes gulyás étel, melyben hús, zöldségféle, fűszer és víz együtt fő meg.

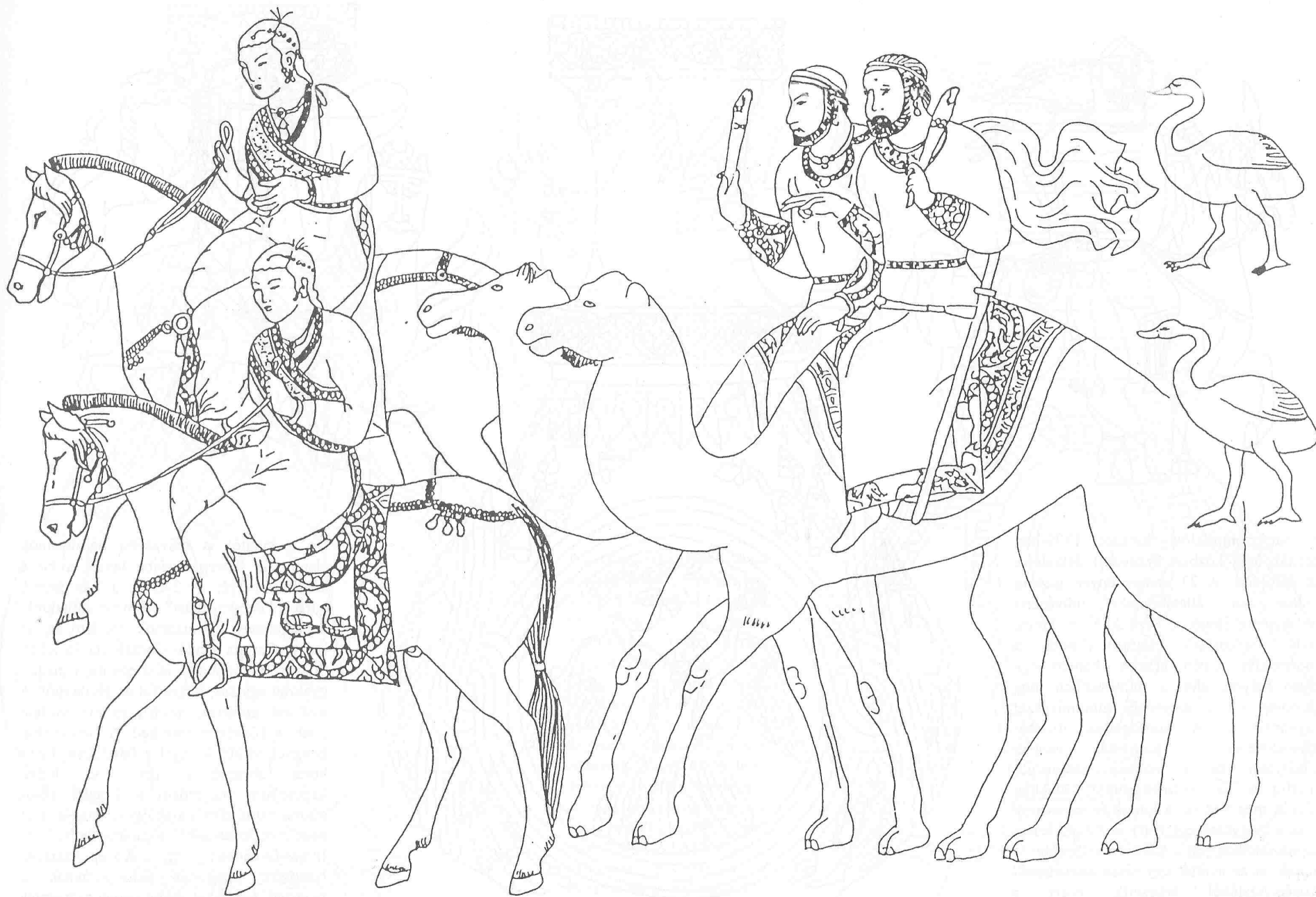
Halszaján is romváros lett. Szentélyének szobordíszei érdekes királyi trónterem rajzát mutatják. A vágató lovasok díszkisérete mellett történik a fogadás. De a fogadás főszereplője a Napsugárdíszes kocsin érkező Istenanya, Kálmány Lajos és Szent Gellért Boldogasszonya. Valószínűleg a heftaliták által szervezett Kusán Birodalom területéről ered a sakk. A sakkban háromféle játékot egyesítettek: 1) egy kínai típusút, amikor a főszereplőt meg kell bénítani (ez a matt a királynak), 2) egy indiai típusút, ahol sok egyforma szereplő küzd (ezek a gyalogok vagy parasztok a sakkban), s 3) egy mezopotámiai asztrológiai eredetűt, s ez a tisztek többféle lépési módja, ahogyan a bolygók is többféleképpen

mozoghatnak az égen (pl. epiciklus hurkai szerint hol előre, hol hátra tartó mozgást végeznek az égbolton). Arra a kérdésre, hogy milyen állam területén lehettek békésen egymás mellett ezek a műveltségek a Közép-ázsiai Kushán Birodalom a válasz. Fénykora a Krisztus születése utáni két évszázad idején volt. A kushánok a vallások szentélyeit is közös istenekkel népesítették be görög, indiai, mezopotámiai és zarathusztránus elemekkel téve összetetté. Ha a vallási dolgokban ilyen "egyesítők voltak" (vallási szinkretizmus), akkor a sakkban lévő játékrészek egyesítését is valószínűleg ők végezhették el. Később a területet az arabok hódították meg, ezért vált ismertté a sakk arab eredete.

Közép-Ázsia fontos államai csodálatos városi kultúrát is kiépítettek. Az egykori Khorezm és Szogdia szép freskóművészetet hagyott ránk, ami azonban a 700-as években bekövetkezett arab hódítások nyomán elpusztult. Szamarkand külvárosa ma Afrasiáb. Palotájának falképei a fejedelem egyik díszes fogadását és ünnepi fölvonulását örökítik meg. Ezekből válogattunk részleteket a kiállítás és kifestő borítójára is. Vadászjelenetek váltakoznak az ünnepi fölvonulással, de szerepel a festménysorban tavi hajózás is.

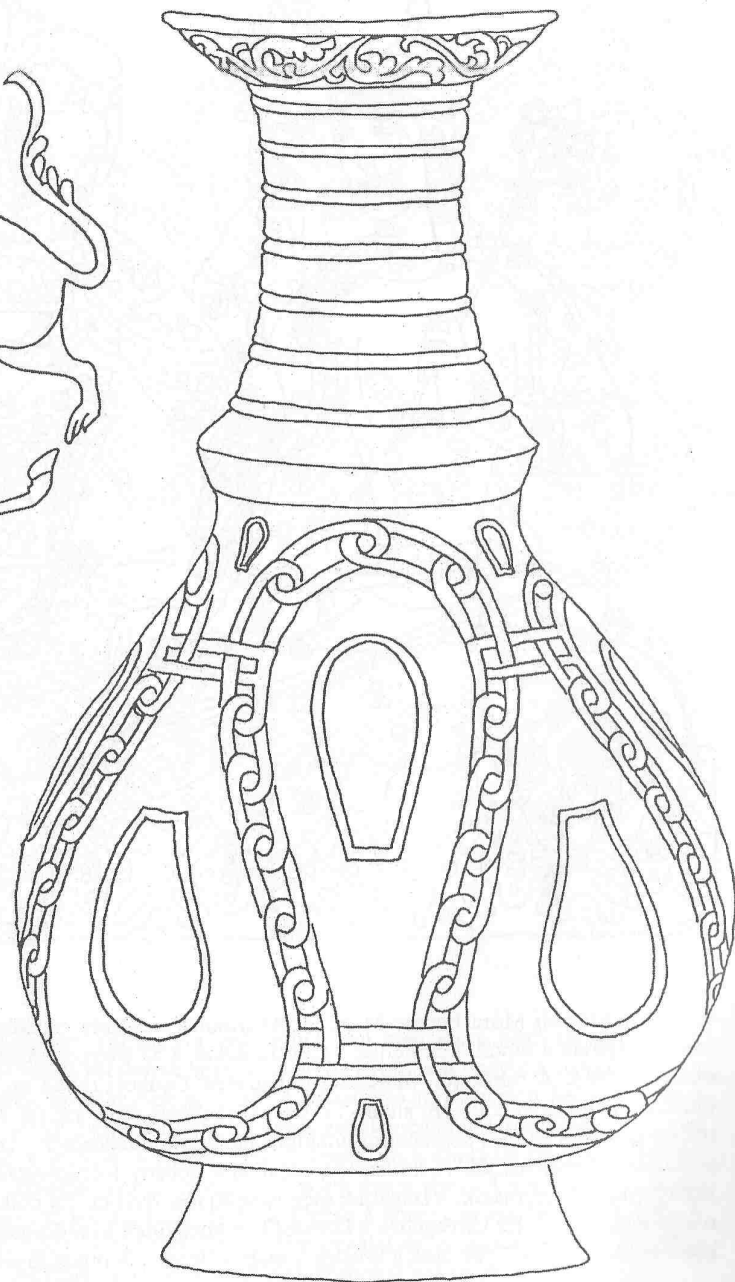
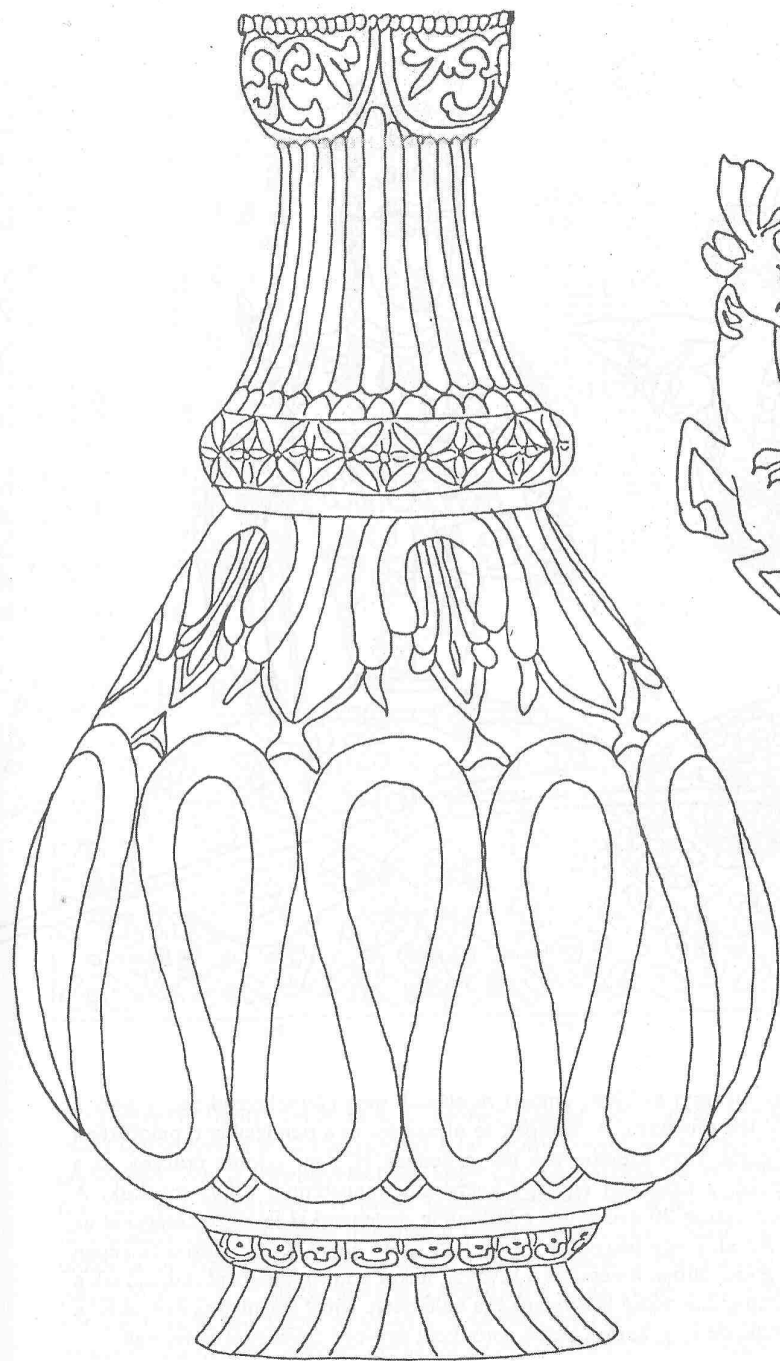

A fejedelmi menetben elefántok és tevék is vonulnak, szép Közép-ázsiai lovat is vezetnek, de a vendégek nagy része lovakon ül. A fejedelem alakja nagyobb méretű az eredeti falképeken, mint a kíséreté. Az afrasziábi menetbe pendzsikenti falképrészleteket is beleillesztettünk, hogy minél sokoldalubbán mutathassunk be egy fogadást a Közép-ázsiai országban. Sok részlet sérült s a kettőből azt is láthatjuk, hogy mik a ruházat jellegzetes vonásai. Ezek díszítő matematikája rokon más sztyeppei díszítésekével.

A nagyszentmiklósi kincset 1799-ben találták ásás közben Szegedtől délkeletre az Alföldön. A 23 aranyedényen gazdag ember- és állatábrázoló művészeti emlékanyag jutott a kezünkbe. A kincs, ezen ábrázolások alapján, nem a honfoglalás idején készült, hanem egy olyan helyen, ahol a művészetben még elevenen élt a sztyeppei állatművészet hagyománya. (A honfoglalók díszítőművészetében a palmetták vannak túlsúlyban és a néhány előforduló állatfigura is palmettásodott alakban jelenik meg.) Mivel a hunok is, az avarok is és a magyarok egy része is Közép-ázsiai kapcsolatokkal jött a Kárpát-medencébe (a hunok és az avarok egy része közvetlenül Közép-Ázsiából érkezett), ezért a nagyszentmiklósi kincs minden bizonnyal Közép-ázsiai eredetű.

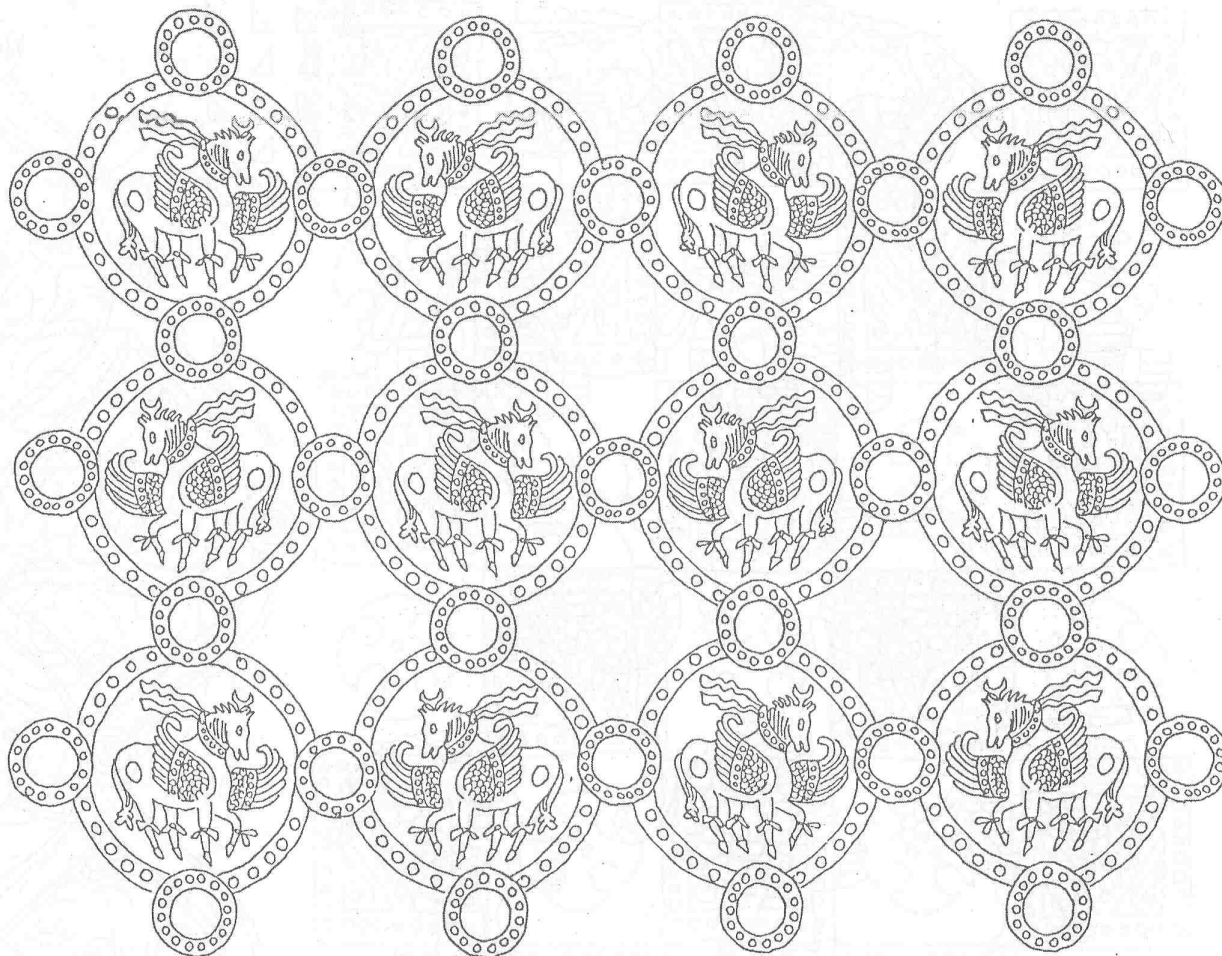
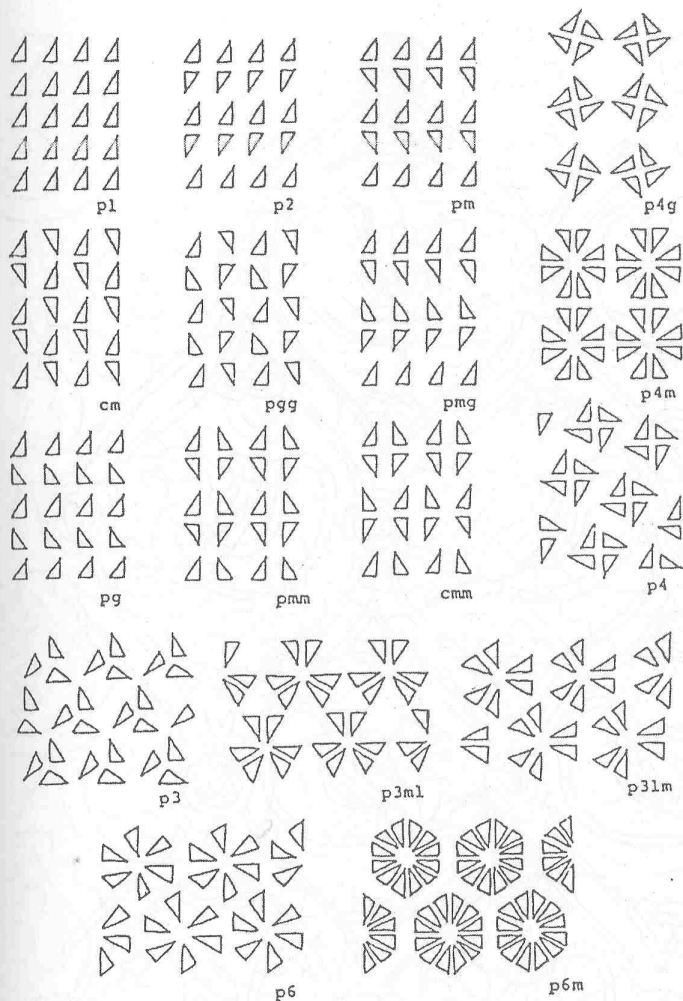
De a kutatók a művészeti párhuzamok alapján is Közép-Ázsiába teszik a kincs készítemi helyét. A 2-es és a 7-es számú korsón "égberagadási" jelenet láthatunk. A népmesei párhuzamok mellett ez az indiai Garuda madár ábrázolása is lehet. Sok népmesénkben a hőst egy nagy madár, gyakran egy sas, hozza föl az alvilágból. A madarat azonban, hosszú és megeröltető útján, a hősnak etetnie kell. A 2-es korsón kengyel nélkül lovagol a fejedelem. Ez is korai ábrázolásra utal. Az indiai kapcsolatot megerősíti a készlet 18-as számú nautiluszéhj alakú ivócánakja is. A nautilus puhatestű ("csigaházás polip"), az Indiai-Óceánban él. Közép-Ázsiában hosszabb ideig az indoszkitáknak is nevezett, hunokkal rokon népek szerveztek államokat: előbb a kusánok, később a heftaliták.

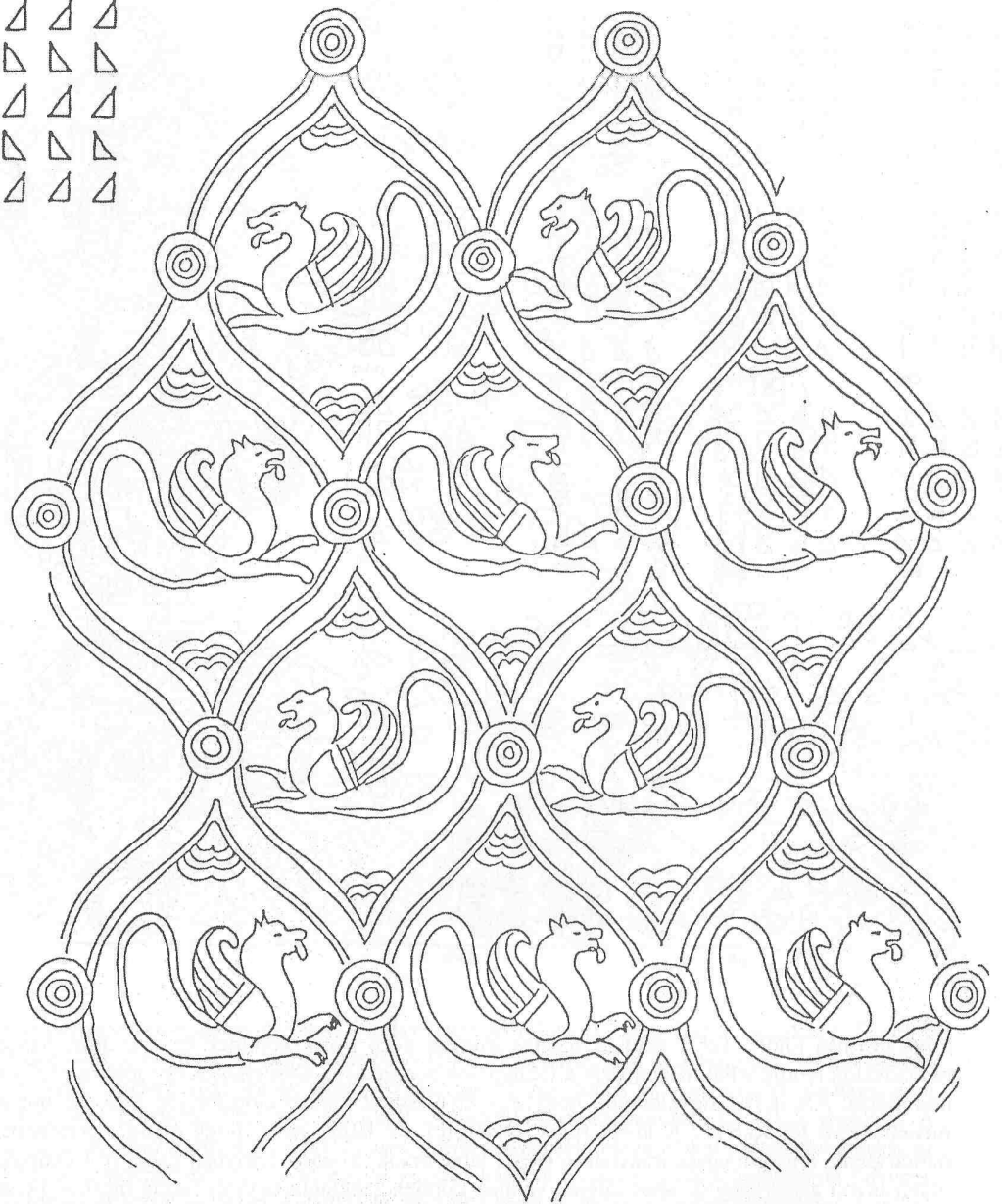
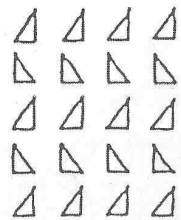
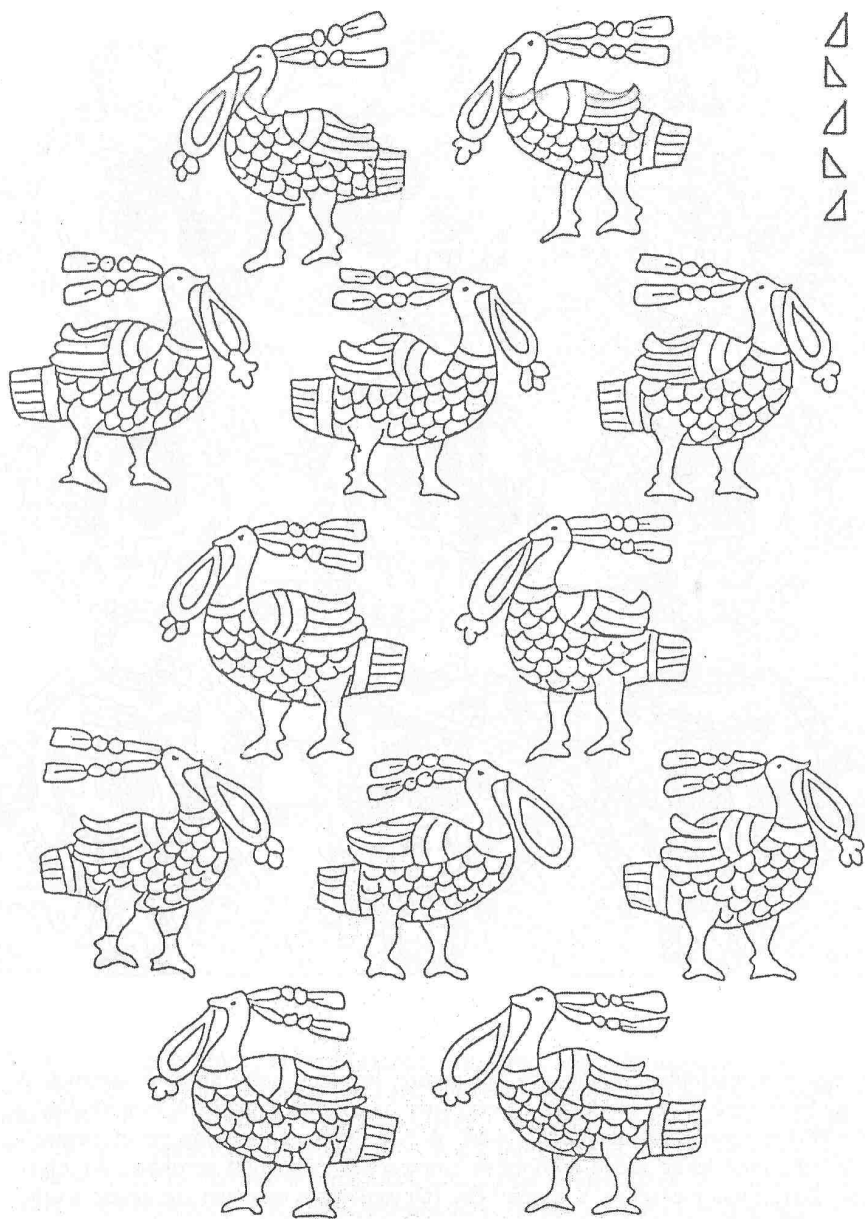
A 2-es számú korsón látható állatküzdelmi jelenet, vagy a 21-es számú tálka ilyen ábrázolása is a sztyepei állatművészet része. Balra a 6-os számú korsót, jobbra pedig a 4-es számú korsót láthatjuk. László Gyula két készletre bontotta a nagyszentmiklósi kincs edényeit. Az egyik a fejedelem, a másik a fejedelemszony készlete lehetett. A kincs egyik bikafejes ivócsanakjának főlnagyított változatát Budapesten, a Boráros téren állították föl, s egy oszlop tetején látható.

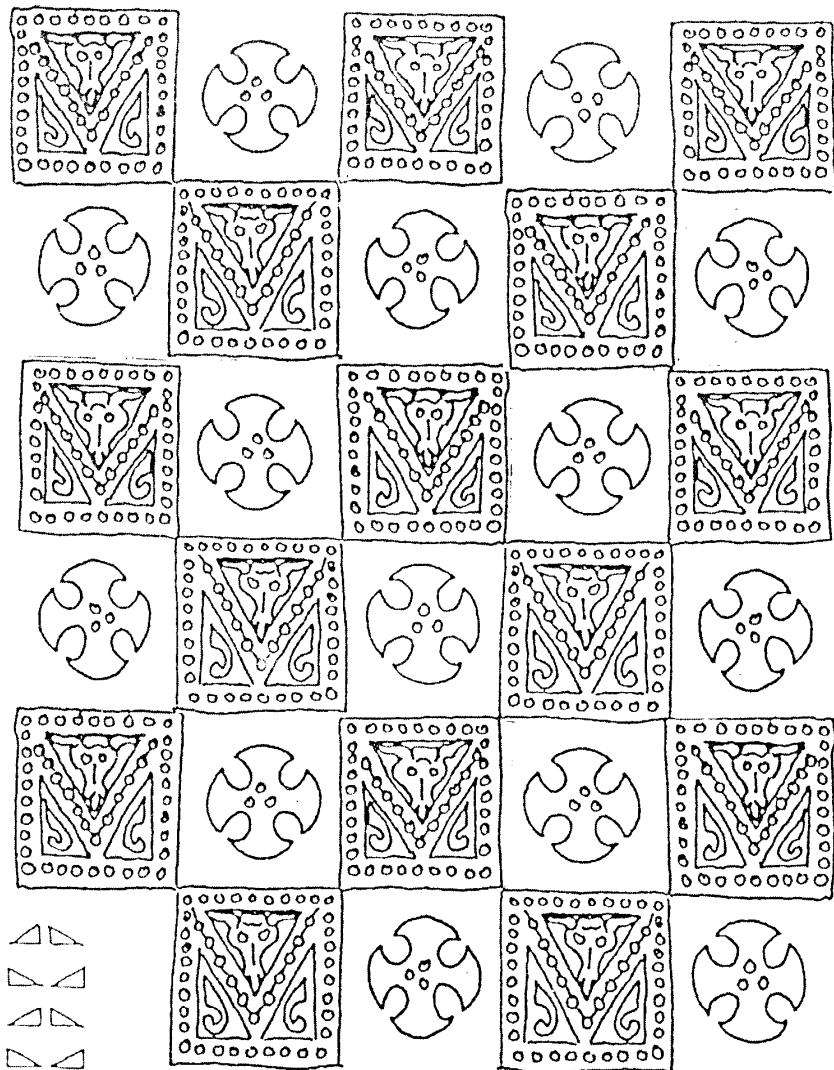
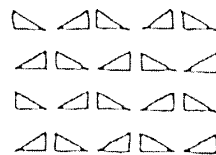
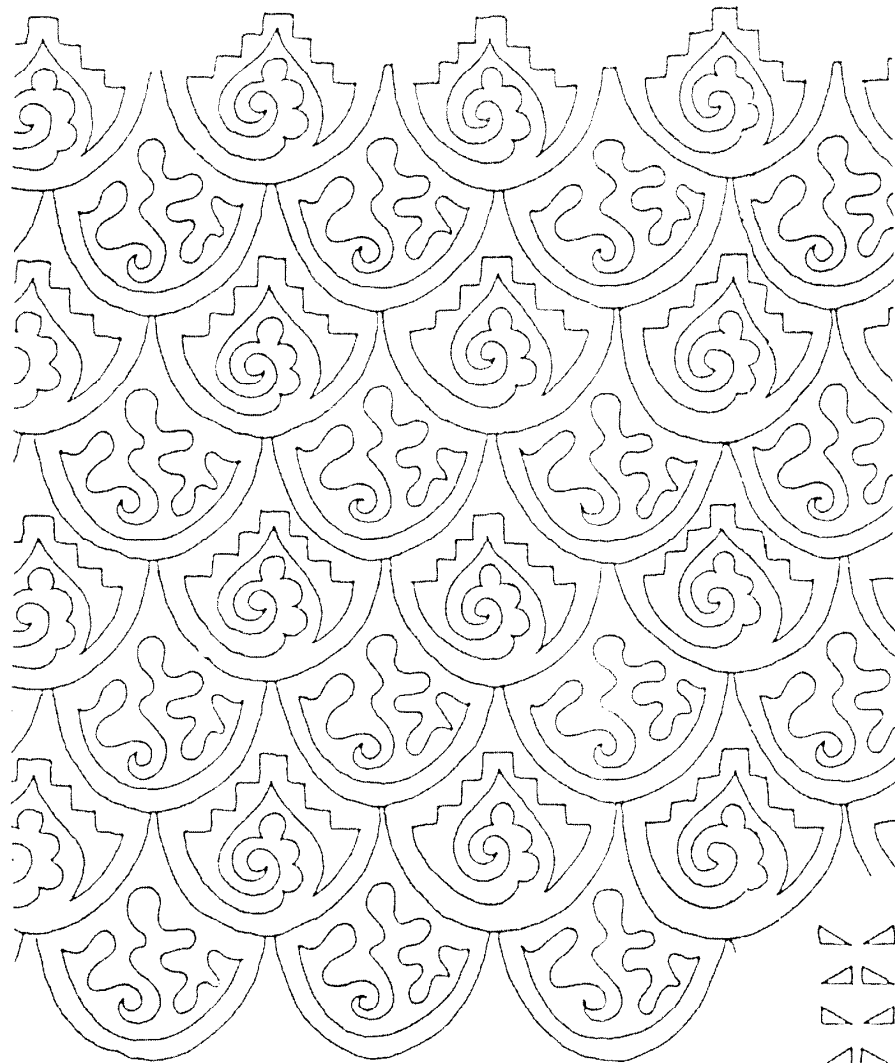
Amikor a szegedi Móra Ferenc Múzeum Avaroknak neveztek magukat című kiállítását berendezték mintegy tucatnyi avar kori embert mintáztak meg élethelyzetekben. Fejték a tehenet, nyírták a birkát, készítették a szerszámokat, s az emberek ruházata ezekről a Közép-ázsiai falképekről lett mintázva. A falképek az afrasziábi és a pendzsikenti palotákban maradtak fenn. A ruházatok mintázata jellegzetes. Gyakori rajtuk az, hogy nagyméretű korongokban állatfigurák vagy szemurvak helyezkednek el. Ami szintén érdekes, az a mintázatok matematikája. A síkon 17 féle különböző rend szerint lehet alakzatrendszerket készíteni. Ezeket a típusokat egy-egy kisméretű mintaképpel föl is soroltuk. A mintázatok más és más szimmetria-tulajdonságokkal rendelkeznek. Az Eurázsiai Kiállítás és Kifestő Sorozat szerzője 20 éve gyűjti a különféle matematikai jellegzetességeket az eurázsiai művészetekből. A következő oldalakon néhány Közép-Ázsiából származó mintát ismerünk meg. Az első egy négyzetes hálóminta és az egyik Közép-ázsiai falképen látható ruháról származik. Vizsgáljuk meg ismétlődési rendjét. Ha csak a nagy és kis korongokat tekintjük és gondolatban kivesszük a lovakat, akkor a koronghálózat mintájának a rendje $p4m$ típusú. Ez lényegében a kockásfüzet kockáinak a rendezettsége és azt jelzi, hogy 4 fő irányban fektethetünk végig tükrősíkokat a hálózaton. Most tekintsünk el ezektől a korongoktól és vizsgáljuk csak a lovakat a maguk helyén. A minta lovai egymással szembe néző párokat alkotnak, de úgy, hogy a párok soronként egy-egy egységgel el vannak

tolva egymás fölött. Tehát nem az azonos irányba néző lovak kerülnek egymás fölé, hanem egy mintaoszlopban váltakozva hol jobbra, hol meg balra néző ló szerepel. A mintaoszlop rendje tehát megegyezik a lábnyomok sorozatával, ahol szintén egy jobbra néző és egy balra néző lábfej sorakozik egymás után, ha nyomokat hagyunk menésünkkel a homokban. Azt is megfigyelhetjük, hogy egy kiválasztott mintaoszlop mellett lévő oszlopban tükörkép szerint következnek a lovak. A következő mintaoszlop pedig megint a mellette lévő tükörkép. A lovak rendezettségéről azt látjuk tehát, hogy olyan a mintázata, mintha meg lenne szöve különböző szerkezettel megépített sorokból. Az olyan mintázatnak, amelyik egyik irányban g (tehát lábnyomok) a másik irányban pedig m (tükörképek) szerint van megszőve, a jelzése: cm. (Ugyanígy a mintázat szerkezete a túlsó oldali távoli szőnyegen is, ahol lófejek vannak minden sakktabla szerinti fekete mezőbe helyezve.) Térjünk mostmár vissza az egész szőnyeg mintájához. A szembe néző lovak párjaival képzett szőnyeg mintáját összeadjuk a korongokéval. A lovak mintájának függőleges tükrözései megmaradnak, mert ilyen tükrözése a korongok mintájának is volt. A korongok többi tükrözését azonban a lovak rendjénél nem használhatjuk. Az egész mintaszőnyeg rendezettsége tehát cm szerinti. Ez a mintavizsgálat azt is megtanítja nekünk, hogy ha kétféle mintázatot összeadjuk, akkor az egyszerűbb rendezettségű mintázat rendje marad meg az összetett mintázatban. A következő laptükörben is mintázatok szerepelnek.

A bal oldali mintán a madarak szintén a lábnyomok rendje szerinti oszlopokat formálnak. Vízszintes irányban azonban a madarak egyszerűen el vannak tolvá. Ezért ennek a mintázatnak a jele pg. Ugyanezt a mintát látjuk a hálózatban elhelyezkedő és benne soronként hol jobbra, hol balra néző pávasárcányoknál is. A hálóminta itt most cmm (függőleges és vízszintes tükrözése van csak). Ezt a rendet a pávasárcányok pg rendjével "összeadva" megint az alacsonyabb rendezettségű, tehát a pg mintázati rend marad meg.

A bal oldali paziriki rátétes mintázatnak most csak a pikkelyes sejtjeit tekintjük. Ezek rendje, mint a cserepké a tetőn, cm típusú. Bennük a rátétes dísz ferde sávonként váltakozik, ezért a mintával együtt csak p1 típusú a rendezettség. A jobb oldali sakkáblaszerű mintán a sakkábla, lófejek nélkül, p4m rendezettségű lenne. A fekete mezőkre behelyezett tükröszimmetrikus lófejekkel viszont ez is cm rendezettségűvé egyszerűsödik. Az eurázsiai művészetek gazdag készletet adnak a matematikai síkminták tanulmányozásához is.

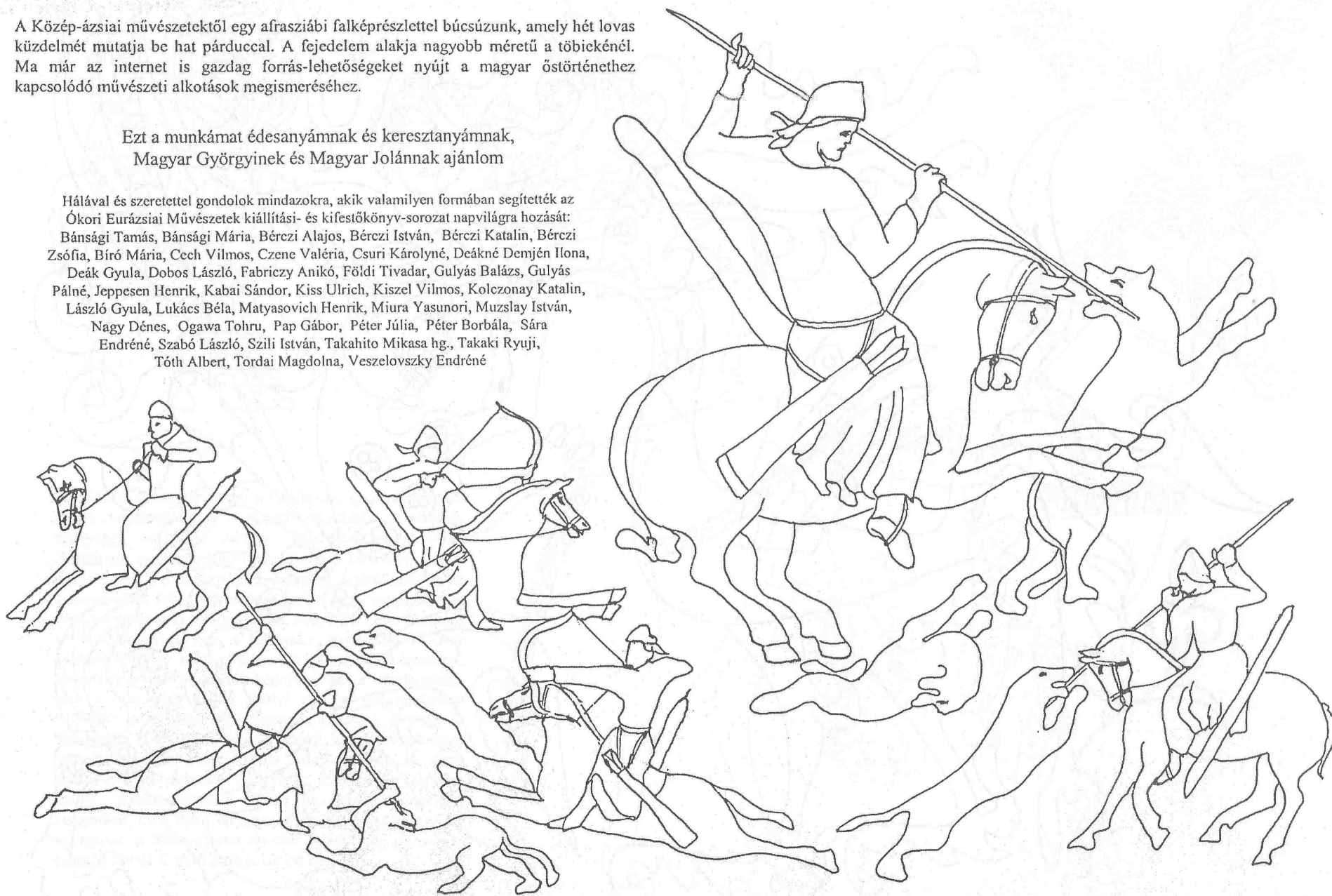
Ha Közép-Ázsia művészeti alkotásaiban gyönyörködünk, szinte megelevenednek a magyar népmesék. A paziriki szőnyegek rajzaiból például fölidézünk egy olyan mesetípust, amikor a főhős jelentkezik a királynál, mert a király bajba jutott. Kertjének legszebb fájáról tünt el az aranyalma. A főhős táltos paripán kel útra, megtalálja az aranyalmát elrabló esodamadarat. Megküzd vele, istrángot vet a nyakába és viszi a királynak. Rugyenko 1953-as kiadású könyve, amelyet a paziriki ásatásokról készített, bemutatja a formáknak és képeknek azt a gazdagságát, amit a hun vagy szkíta királyi sírokba tett tárgyakon láthatunk. A faragások, szőnyegek, szöttesek, egy-egy fa bútordarab, a nemezelt nyeregtakarók, lószerszámok éppen maradtak meg a szeles fagyos halomsírokban. A sírok sírhalom alatt nagyobb mélységbe (6-8 méter mélyre) épített gerendakunyhók. Néha egy-egy halomsírban, kurgánban, több ilyen fakunyhó is épült. A legértékesebb anyagokat, a fémtárgyakat elvitték a sírablók, de a fa, a csont, a bőr és a textil anyagokat ott hagyták.

A Közép-ázsiai művészetektől egy afrazsiábi falképrészlettel búcsúzunk, amely hét lovas küzdelmét mutatja be hat párduccal. A fejedelem alakja nagyobb méretű a többiekénél. Ma már az internet is gazdag forrás-lehetőségeket nyújt a magyar őstörténethez kapcsolódó művészeti alkotások megismeréséhez.

Ezt a munkámat édesanyámnak és keresztanyámnak,
Magyar Györgyinek és Magyar Jolánnak ajánlom

Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik valamilyen formában segítettek az Ókori Eurázsiai Művészetek kiállítási- és kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bánsági Tamás, Bánsági Mária, Bérczi Alajos, Bérczi István, Bérczi Katalin, Bérczi Zsófia, Bíró Mária, Cech Vilmos, Czene Valéria, Csuri Károlyné, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ulrich, Kiszél Vilmos, Kolczonay Katalin, László Gyula, Lukács Béla, Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Muzslay István, Nagy Dénes, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Péter Júlia, Péter Borbála, Sára Endréné, Szabó László, Szili István, Takahito Mikasa hg., Takaki Ryuji, Tóth Albert, Tordai Magdolna, Veszeloyszky Endréné

**AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK
SOROZATBAN MEGJELENT (2003 augusztusáig)**

1. HONFOGLALÁS KORI KIFESTŐ - 1996
2. ROMÁNKORI TEMPLOMKAPUK - 1998
3. SZENT LÁSZLÓ KIFESTŐ - 1999
4. SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEZETE - 2000
5. KELTA KIFESTŐ - 2000
6. VIKING KIFESTŐ - 2000
7. SZKÍTA KIFESTŐ - 2001
8. KAZETTÁS MENNYEZETEK - 2002
9. JAPÁN, A FELKELŐ NAP ORSZÁGA - 2002
10. 1000 ÉVES MAGYARORSZÁG - 2002
11. IRÁNI KIFESTŐ - 2003
12. KAUKÁZUSI MŰVÉSZET - 2003
13. KÖZÉP ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003

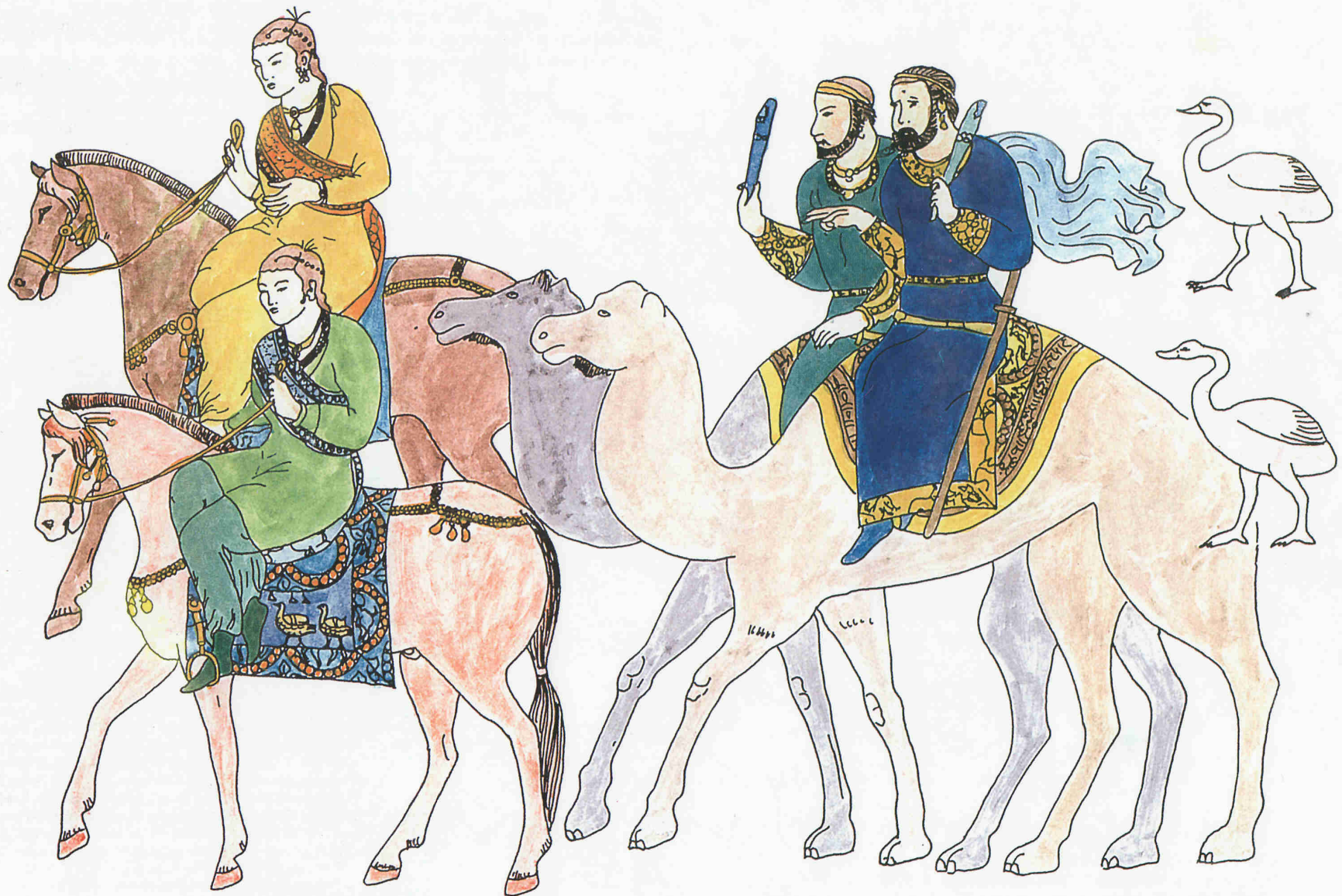
Előkészületben
14. AZ ÓKORI KRÉTA ÉS GÖRÖGORSZÁG

Irodalom:

- [1] Bakay K. (1997, 1998): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II.* Miskolc; [2] Erdélyi I., Sugár L. (1982): *Ázsiai lovas nomádok.* Gondolat, Budapest; [3] Erdy M. (2001): *A hun lovastemetkezések.* Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, Székesfehérvár; [4] von Gamber O. (1978): *Waffe und Rüstung Eurasiens.* Klinckschardt und Biermann, Braunschweig; [5] Ghirshman, R. (1964): *Persia. From the Origins to Alexander the Great.* Thames and Hudson, London; [6] Götz L. (1995): *Keleten két a Nap.* Püski, Budapest; [7] von Jettmar K. (1964): *Die Frühen Steppenvölker.* Baden-Baden; [8] László Gy. (1974): *A népvándorláskor művészete Magyarországon.* Corvina, Budapest; [9] Okladnyikov A. P., Martinov A. I. (1983): *Szibériai sziklarajzok.* Gondolat, Budapest; [10] Rolle R. (1980): *Die Welt der Skythen.* Bucher, Luzern und Frankfurt; [11] Ruygenko Sz. I. (1953): *Kultura naszelénijja gomava Altaja v szkifszkoje vrémja.* Akademija Nauk Sz. Sz. R. Moszkva i Leningrad; [12] Talbot-Rice, T. (1965): *Ancient Arts of Central Asia,* Thames and Hudson, New York; [13] Tolszov Sz. P. (1950): *Az ősi Choresm.* Hungária, Budapest;

AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZAT
KÖZÉP-ÁZSIAI MŰVÉSZET CÍMŰ KIFESTŐKÖTETÉT
kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete
és az UNICONSTANT. Budapest, Püspökladány

KÖZÉP-ÁZSIAI MŰVÉSZET ISBN 963 204 067 8
Bérczi Szaniszló, Budapest, 2003

Ezt a munkámat édesanyámnak és keresztanyámnak, Magyar Györgyinek és Magyar Jolánnak ajánlom.